

Наташа А. Спасић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Докторске академске студије

СТЕПЕН УСВОЈЕНОСТИ СРПСКОГ ПРОЗОДИЈСКОГ СИСТЕМА КОД СТУДЕНАТА КОЈИМА СРПСКИ НИЈЕ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК²

Циљ овога рада јесте да испитамо инвентар прозодема у језику студената којима српски није матерњи језик и да опишемо у којој су мери и на који начин ови студенти усвојили прозодијски систем стандардног српског језика. Примери који ће у раду бити анализирани добијени су на основу снимака на којима студенти којима је мађарски, односно словачки матерњи језик читају вести на српском језику. У раду се наводе типолошке фонетске и прозодијске разлике између српског језика са једне стране и словачког, односно мађарског са друге. Указује се на тешкоће са којима се суочавају студенти који уче српски језик као други, али и на могућности за превазилажење тих тешкоћа.

Кључне речи: прозодијски систем, српски као нематерњи језик, слог, акценат, интонација, квантитет, неакцентована дужина.

Увод³

Савремени начин живота, нове технологије и потреба за перманентним учењем и усавршавањем довели су до масовне појаве учења страних језика. У последњим деценијама појавило се доста радова који се баве међусобним утицајима двају језика. Анализирају се домаћаји интерференције на разним структурним нивоима језика. Приметно је да је мало радова посвећено утицају прозодијског система једног језика на други, упркос великом значају правилне артикулације и акцентуације приликом усмене комуникације. Зато је потребно већу пажњу усмерити на изучавање акцената и код говорника којима је српски матерњи језик, али и код оних којима је српски други или страни језик. Овим радом настојимо указати како на резултате досадашњих истраживања, тако и на резултате до којих смо дошли обрадом истраживаног корпуса.

1 natally.spasic@gmail.com

2 Рад је урађен у оквиру пројекта *Динамика структуре савременог српског језика* (ОИ 178014), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

3 Овај рад је део мастер рада *Прозодијски систем стандардног српског језика у настави српског као Л2* одбрањеног на Филозофском факултету у Новом Саду, пред комисијом у саставу: доц. др Дејан Средојевић, ментор, доц. др Јасмина Дражић, коментор и проф. др Душанка Звекић Душановић, члан.

У истраживању су учествовали студенти којима је мађарски, односно словачки матерњи језик.⁴ Српски језик је њима други језик и наш задатак је да овим радом одговоримо на питање у којој мери су савладали српски акценатски систем и шта им представља највећи проблем у учењу тога система. Полазна поставка јесте да учење и усвајање прозодијског система стандардног српског језика, због његових карактеристика, подразумева превазилажење потешкоћа са којима се суочавају ученици и студенти који уче српски језик као други, као и чињеница да и они којима је српски језик матерњи често показују несигурност у том аспекту ортоепске норме.

Пошто српски и словачки припадају истој породици језика претпостављамо да ће студенти којима је словачки матерњи језик остварити боље резултате у односу на говорнике којима је матерњи језик мађарски. Говорници ће, вероватно, више грешити у речима код којих акценат није на првом слогу, због карактеристика матерњег језика, и у речима које имају већи број слогова због могућности јављања постакценатских дужина на свакоме од тих слогова. Постакценатске дужине су често редуковане и код говорника којима је српски матерњи језик, па је врло вероватно да ће тај сегмент нашег прозодијског система тешко усвојити и студенти чији говор испитујемо.

У раду настојимо њихове најчешће грешке класификовати и понудити могућа решења за превазилажење ових проблема.

Прозодија и акценат

Разликовање наглашених и ненаглашених слогова једна је од језичких универзалија. Посебности сваког идиома на супрасегментном нивоу огледају се у томе како се слогови у речима контрастирају, тј. комбинују.⁵ Говорећи о српскохрватском језику, Александар Белић је рекао да је то језик који је верније него иједан други индоевропски језик сачувао акценат дубоке старине. У акцентуацији је највећи део појава наслеђе

4 Због тога смо посебну пажњу посветили оним радовима у којима се посматра контакт између српског и мађарског (Andrić 2013: 131–153; Molnar Laslo 2013: 88–99; Zvekić Dušanović 2006: 284–295), односно српског и словачког језика (Makišova, Kovačova 2013: 47–59; Tirova 2012: 252–255; Marić 2006: 228–234).

5 Прозодијске посебности (гр. *προσῳδία*; енгл. *prosody*; рус. *просодия*) могу резултирати разликом у језицима са изразито повишеним тоном на наглашеном слогу – тонски језици (италијански на пример) или ће наглашени слогови бити изразито снажнији – динамички (енглески) или су наглашени слогови изразито дужи од ненаглашених – квантитативни акценат (шведски) (Škarić 2009: 116–117). У неким језицима и место акцента (лат. *accentus* – нагласак, наглашавање; гр. *προσῳδία*; енгл. *stress (accent)*; рус. ударение (акцент)) је одређено и зато их зовемо језицима са сталним местом нагласка (такви су на пример француски, чешки, пољски, македонски, мађарски, словачки и др.). Од њих се разликују језици са слободним местом нагласка, попут енглеског и италијанског, као и језици са делимично слободним местом нагласка – какав је српски језик.

прошлости.⁶ Само релативно мали део пада на савремени развитак нашег језика (1946: 131).

Српски стандардни језик одликује се новоштокавском акцентуацијом која је „једна од најкомпликованијих у Европи” (Ivić, Lehiste 2002: 628). Новоштокавски прозодијски систем чини шест јединица, за које се у србистичкој литератури, од XIX века, користе ознаке: / ˘ / – краткосилазни, / ˘ / – краткоузлазни, / ˘ / – дугосилазни, / ˘ / – дугоузлазни. Поред акцената прозодијски систем српског језика чине и неакцентована дужина / ˘ / и неакцентована краткоћа / ˘ / . И акценти и поста акценатске дужине (лексичке и морфолошке) могу имати дистинктивну улогу.

У већини европских језика наглашени се слогови разликују само по квантитету, при чему после артикулационе експлозије висина тона и јачина гласа опадају (Ресо 1985: 47). Наши су силазни акценти, по фонетској реализацији, доста слични акцентима који се срећу у европским језицима, а узлазни су одлика нашег и још неких језика.⁷ У једном облику може бити једна или више дужина. Када се у говору више дужина нађе заједно, може доћи до скраћивања неке од њих.⁸

Фактори који утичу на усвајање акцената другог језика издвојени су у раду Дервинга и Манроа (Derving, Manro 1997) *Accent, intelligibility, and comprehensibility*. На основу раније студије Сатера (Sater 1976), Персел и Сатер (Parsel, Sater 1980) идентификовали су четири параметра који ути-

6 Основе акценатског система стандардног српског језика постављене су у XIX веку у делима Вука Стефановића Караџића и Ђуре Даничића. Након њих природом српских акцената бавили су се Александар Белић, Михајло Стевановић, Ашим Пецо. У радовима каснијих нормативиста (Павле Ивић, Иван Клајн, Митар Пешикан, Милорад Дешић и др) акценатска норма је донекле осавремењена. Они су више пажње посветили проблемима акценатских промена и акцентима одређених речи. Сви су они имали за циљ да што потпуније и свеобухватније прикажу овако комплексан и апстрактан систем.

7 Код силазних акцената силазно тонско кретање обично прати и опадање вредности интензитета, док код узлазних – повећање тонске висине не мора да прати интензитетско кретање, а обично се наставља и у наредном слогу.

8 О губљењу поста акценатских дужина у дијалекатску и стандарду говорили су многи лингвисти: „Дужине се чувају у првом слогу последице акцената, а у осталим могу и да се скраћују. Добро их чувају херцеговачки говори” (Ресо 1991: 13). Неакцентоване дужине се често губе у говору екаваца, посебно иза дугосилазног акцената и неакцентоване дужине (Dešić 1992: 36). Лакше се губе на последњем (посебно на отвореном) него на унутрашњем слогу. „У крајњем отвореном слогу врло рано је дошло до губљења квантитативних опозиционих обележја: дуг-кратак вокал, јер су се у тој позицији рано скраћивали стари дуги слогови у вишесложним речима” (Ресо 1985: 25). „У говорној пракси савремених урбаних носилаца стандардног српског језика посла акценатска дужина у највећем броју случајева редукована је, тако да младе генерације говорника уопште немају дуге вокале иза акцентованих слогова, а драстично се скраћује и акценатски квантитет. Полако, али неизбежно, пошто је изостала организована брига друштва о стандардном језику, а како се ортоепска норма у говорним медијима нити негује нити поштује, и пошто се ни у школи на то не обраћа посебна пажња, наш, четвороакценатски систем редукује се и све се више своди на систем какав имају и остали словенски и индоевропски језици, на иктус, гласовни удар” (Subotić i dr. 2012: 100–101).

чу на усвајање другог језика. То су: матерњи језик; способност за оралну мимикрију; дужина боравка у Л2 окружењу и снага бриге за изговорну тачност. Томпсон (Tompson 1991) и Флеџ, Манро и МакКеј (Fledž et al. 1995) дошли су до сличних закључака. Међу факторима који највише утичу на перцепцију акцената код нематерњих говорника, поред већ поменутих, наводе још и старост, пол, укупно знање другог језика (Л2) и степен перцепције акцената.

Наши испитаници су говорници различитих језика, у првом реду мађарског и словачког. Са уверењем да су сви језици равноправни и подједнако значајни,⁹ интересовало нас је која група испитаника ће боље усвојити српски језик. С обзиром на то да „свако поређење језика садржи у себи и елементе контрастирања” (Piper 1991: 51–67), отвара се могућност да се уоче разлике између језичких јединица као елемената система и области њиховог функционисања, јер подударности у структури не значе истовремено и сличности у области функционисања. За добијање што потпуније слике односа два језика неопходно је конфронтирати како сличности тако и разлике код одређених граматичких категорија (Terzić 1996: 101–105). Разлике у култури појединих народа доводе до одређених препрека при усвајању језика. Кад појединац савлада други (њему страни) језик, он упознаје и ту другу – различиту културу, чиме се лично богати. Поред предиспозиција и мотивације сваки појединац најпре треба да се ослободи свих предрасуда везаних за одређени језик или популацију и да буде вољан да се, осим са језиком, упозна и са свим ванјезичким чиниоцима.

Словачки и мађарски језик

Показало се да је за анализу прозодијских карактеристика у говору наших субјеката важно познавање и неких карактеристика њиховог матерњег језика, будући да су забележена одступања од ортоепског стандарда ишла, пре свега, у правцу истицања карактеристика њиховог матерњег језика.

Словачки и српски језик припадају праиндоевропској породици језика.¹⁰ У словачком језику се квантитет испољава на дугим носиоцима слога. Дужина трајања изговора дугих гласова зависи и од темпа говора.¹¹ Дужина или квантитет се у словачком може јавити у свим позицијама

9 „Сваки језик подешен оним и онаквим употребама у каквим се јавља у друштвеној скупуни која се њиме служи [...]. Сваки може на задовољавајући начин изразити оно што треба да изрази, а било какве нове потребе лако ће бити задовољене простом лексичком пролиферацијом, за какву ће се у његовом граматичком систему увек наћи погодан кључ” (Bugarski 1996: 165–168).

10 По мишљењу Б. Дабића, словенски језици највише се разликују у области фонетике – на првом месту у прозодији (Dabić 1986: 101–111). Нису сви лингвисти тога мишљења, већина сматра да су највеће разлике у области лексике (И. Клајн, И. Шкарић).

11 Код бржег темпа сви гласови се скраћују, а код споријег се продужавају. У словачком језику у једној речи не могу да стоје два дуга слога један иза другог, јер се други од њих по правилу скраћује уколико се два дуга стекну у таквој позицији.

и облицима речи. На реализацију квантитета утиче више чинилаца као што су: стил, место дугог слога у речи и његова околина. Што је дуги слог ближи почетку речи, дужина је израженија и обрнуто (Marić 2006: 229–230). По слушној перцепцији, словачкој дужини – квантитету, најсличнији је дугоузлазни акценат у српском језику, а по ортографији се поклапају (Marić 2006: 229).¹² Ова подударност може понекад и несвесно помоћи, али чешће утиче на неправилан изговор дужина. У словачком постоји само један нагласак, и то везан за први слог у речи. Словачки нагласак манифестује се јачином изговореног слога и не обележава се у писму. Он је експираторне природе, што значи да се наглашени слог изговара већим интензитетом, снажније у односу на слоге који нису наглашени. Дужина и нагласак се у словачком језику узајамно не искључују, што значи да се могу наћи на истом слогу.

Мађарски језик¹³ такође има везани нагласак који се увек налази на првом слогу морфеме. У литератури се помиње и постојање другог, секундарног нагласка на лексичком нивоу, али је он и даље предмет дебате. Лексички почетни нагласак може бити изостављен (или редукован до секундарног нагласка) на вишем нивоу реченичног нагласка узрокованог синтаксичком структуром. Кратки вокали су донекле редуковани у ненаглашеној позицији, а њима су супротстављени дуги вокали који су реализовани као пуни звучни вокали. Дуги самогласници, нарочито виши, којима следи консонант на крају, скраћени су у неакцентованом слогу. Резултирајући самогласник може бити полудуг или кратак (исп. Kejt 2006: 429–430).

Методологија, постојање, говорници

При одабиру материјала за корпус¹⁴ који ће послужити за испитивање пошли смо од претпоставке да ће најбољи и најрепрезентативнији материјал пружити информативне емисије. Притом, напомињемо да су испитаници студенти журналистике па се овакав избор чинио још примеренијим. У даљем раду снимци на којима студенти читају вести на српском језику анализирани су на основу различитих критеријума.

У овом истраживању учествовало је 16 студената којима је матерњи језик мађарски (81%) или словачки (19%). У даљем раду наши говорници ће бити означени као Гм1, Гм2, Гм3 итд. уколико је њихов матерњи језик мађарски, односно Гс9, Гс11, Гс15, уколико је словачки њихов матерњи језик. Сви су рођени и одрасли у Србији, осим једног студента (Гс11) који је рођен у Словачкој. Школовали су се у нашој земљи, али су основну и

12 „Разлика је само у томе што се у словачком квантитет обавезно обележава, док се српски акценат обележава по потреби” (Marić 2006: 234).

13 Мађарски језик (мађ. *magyar nyelv*) припада групи угрофинских језика, подгрупи уралске језичке породице (Kis 2006: 429). У мађарском постоји 24 консонаната и 14 вокала. Дужина консонаната је значајна особина у мађарском језику. Та опозиција дугих са кратким сугласницима проширује се на читав систем (Sende 2007: 105).

14 Снимци о којима говоримо уступљени су нам за израду матер рада, а снимљени су као испитни материјал на предмету Дикција код доц. др Дејана Средојевића.

средњу школу похађали у посебним школама или одељењима где су наставу слушали на мађарском, односно словачком језику. Сви испитаници су добро образовани, а већина поред матерњег и српског језика говори бар још један страни језик. У време тестирања сви учесници су студирали на једном српском универзитету (Универзитету у Новом Саду), што показује да су били у сталном контакту са српским језиком. То су били студенти четврте године журналистике. Сви су приближно исте старосне доби. Једанаест говорника је женског пола, а пет мушког (69%:31%).

Вести прочитане од стране наших говорника снимљене су на Филозофском факултету у Новом Саду, у Фонетском студију, помоћу квалитетне опреме и у сарадњи са стучним кадром. За проверу појединих података коришћен је програм за анализу говора – PRAAT верзија 5,3,82 (Burzma – Vinink: 2014). Такав програм омогућава вишеструко понављање акустичке анализе снимљенога звука.

Резултати и дискусија

Како бисмо добили конкретније резултате за сваког појединца, након транскрибовања текста урађена је анализа грешака. Наиме, након издвајања погрешних примера израчунат је проценат укупног броја грешака (све грешке збирно узете у односу на број акцентованих речи у тексту). У укупни збир ушли су сви погрешни примери, било да се грешка односила на одступање од основних правила дистрибуције акцената у српском језику, на погрешно место акцента, квантитет или квалитет. Даље су ти примери разврстани на основу неколико критеријума. Свака од ових група представља одређени тип грешке изражен у процентима у односу на све акцентоване речи у тексту.

Потом су грешке класификоване и издвојене су неке особине које се јављају на више места у тексту па се намећу као манир приликом изговора. Ту је и понеки пример добре акцентуације као напомена да говорник познаје или тек случајно и спорадично користи акценатски систем српског језика на прави начин.

Резултати до којих смо дошли систематично су приказани у табелама које следе:

Табела бр. 1: Број акценатских грешака код говорника из 1. групе¹⁵

Говорник	Укупно [%]	T1 ¹⁶ [%]	T2 ¹⁷ [%]	T3 ¹⁸ [%]	T4 ¹⁹ [%]	T5 [%]	T6 ²⁰ [%]	T7 [%]
Гм1	57	6	12	2	11	–	42	3
Гм2	48	7	16	2	18	1	16	4
Гм3	20	2	3	1	8	1	7	6
Гм4	36	3	9	2	6	1	21	6
Гм5	24	4	7	–	2	–	18	1
Гм6	29	5	9	2	8	2	9	5
Гм7	34	4	6	1	5	3	10	15
Гм8	49	4	22	4	19	–	24	5
Гм10	27	5	2	–	7	1	10	6
Гм12	14	2	2	–	5	–	3	5
Гм13	30	10	5	–	9	1	7	5
Гм14	23	4	5	–	6	2	7	7
Гм16	27	2	4	–	2	2	12	9

Табела бр. 2: Број акценатских грешака код говорника из 2. групе

Говорник	Укупно [%]	T1 [%]	T2 [%]	T3 [%]	T4[%]	T5 [%]	T6 [%]	T7 [%]
Гс9	19	1	3	–	6	–	4	9
Гс11	25	2	5	–	3	1	3	14
Гс15	21	4	1	–	4	1	7	13

15 Група студената којима је мађарски матерњи језик (1. *џрупа* у даљем раду) и група студената којима је словачки матерњи језик (2. *џрупа*).

16 Прву групу чинили су примери код којих се уочава нестандардна дистрибуција прозодема (нпр. *Београд је* (Гм6), *министру* (Гм7), *идстиројење* (Гм8), *два џуша* (Гм4), *црњац* (Гм2). У табелама та категорија је представљена као T1 (грешка тип 1) и подразумева примере у којима се акценат нашао на последњем слогу речи, примере у којима се силазни акценти налазе на неком од унутрашњих слогова, речи у којима се јављају по два акцента (а не треба тако да буде), примери у којима су неакцентоване дужине испред акцентованог слога, као и примери у којима се јављају постаценатске дужине на местима на којима у стандардном језику не постоје. Треба напоменути да су неакцентоване дужине само у наведеним случајевима узете као погрешне јер се оне у текстовима изузетно ретко јављају или се не јављају уопште, па би уврштавање речи без постаценатских дужина као нетачних значајно повећало број грешака.

17 Другу групу грешака (T2) чине речи у којима је погрешно место акцента, али у питању је слог који може имати акценат (сваки слог у речи, сем последњег) и врло често у неком другом облику речи бива носилац акцента. Овај тип грешке илуструје пример Гм6: *џбедила*.

18 Трећу категорију чине примери у којима је погрешно и место акцента, и квантитет, и квалитет, нпр. (Гм8): *шездџеџак*, *џдџџисале*. Означене су као T3.

19 Следе две групе у којима долази до неразликовања квантитета акцента, па имамо грешке које су квалификоване као *крајки умесџо дуџих акценатџа* – T4: *џн*, *џредседник* (Гм2) и *дуџи умесџо крајких (акценатџа)* – T5: *демаџоџија* (Гм10).

20 Потом долазе две групе у којима су грешке настале као последица неразликовања квалитета акцената, па имамо групу *силазни умесџо узлазних акценатџа* – T5: *џџџомак* (Гм5) и *узлазни умесџо силазних* – T7: *заменик* (Гс11). Чинило нам се да овакав редослед у представљању група највише одговора корацима у учењу српских акцената М. Дешића у уџбенику *Српски акценатџ с лакоћом*.

Анализа резултата

1. група – Код већине говорника уочава се да најмање има грешака Т2, а грешке Т3 се јављају ретко или се уопште не јављају. Када говоримо о дугим и кратким акценцима, дванаест од укупно тринаест испитаника на месту дугих акцената користи кратке акценте. Можемо рећи да је код њих дошло до скраћивања акцената: (*би́вше* (Гм1, Гм14), *бџлнице* (Гм13), *џлумац* (Гм7), *дџна* (Гм2), *дџвџ* (Гм3), *зџхџев* (Гм16), *исџтражџивање* (Гм13), *каџже* (Гм13), *меџдиџи* (Гм14), *наџчешџи* (Гм13), *прџдседник* (Гм2, Гм8, Гм12), *прџдсџтавнике* (Гм10), *раџдника* (Гм10), *раџзлог* (Гм13), *снџмак* (Гм13), *шџдш-ко* (Гм14), *шџрџ* (Гм3, Гм4), *цџене* (Гм13), *шџс* (Гм1)). Један испитаник прави подједнак број грешака у акценцима слога када је опозиција по дужини у питању (Гм13). Када је реч о квалитету акцената (грешке Т6 и Т7), много чешће срећемо силазне уместо узлазних акцената – Т6. Велики број испитаника, 77%, користи силазне место узлазних, 15% користи узлазне уместо силазних, а 8% подједнако меша акценте на основу квалитета. Једна студенткиња (Гм1) користи силазне уместо узлазних у чак 42% примера.

2. група – Када погледамо резултате студената из друге групе у целини и упоредимо их са резултатима студената из прве, намеће се закључак да су у укупном збиру студенти којима је словачки матерњи језик далеко боље усвојили наше акценте. Најбоље акценцивани текст има 19% грешака, а најлошије 25%. Овакав резултат је потпуно очекиван када имамо у виду порекло ових језика и њихову блискост (в. „Словачки језик”). Запажа се мало грешака Т1 и није забележен ниједан пример грешке Т3 ни код једног од њих, што упућује на закључак да су и правила дистрибуције усвојена у великој мери. Код студената којима је словачки матерњи језик запажа се и то да чешће користе кратке акценте. Употребљавају их и уместо дугих и то у просеку у 4% случајева. Ако погледамо квалитет акцената, уочићемо нешто што се битно разликује у односу на студенте из прве групе. Код студената из прве групе, као што смо већ и нагласили, честе су грешке Т6, тј. они, углавном, изговарају силазне уместо узлазних акцената. Код студената друге групе ситуација је потпуно другачија, доминирају грешке Т7, односно код њих је евидентна превласт узлазне интонације. Издвојићемо неке од многобројних примера: *више* (Гс9), *власи* (Гс9), *година* (Гс15), *двџришџи* (Гс15), *зџменик* (Гс11), *јџнуару* (Гс11), *маршџу* (Гс11), *мџгу* (Гс9), *наџзнаке* (Гс9), *наџвеџи* (Гс9), *наџжешџу* (Гс9), *неџдеџа* (Гс11), *џдлука* (Гс11), *прџвила* (Гс9), *прџџоруку* (Гс11), *свџџа* (Гс9), *џговџора* (Гс11), *џченика* (Гс15), *шџкџла* (Гс15), *шџкџла* (Гс15), *шџџџшџи* (Гс15)... Оваква заступљеност грешака Т7 разумљива је ако имамо у виду основне особине словачког језика. И не само да се узлазни акценти јављају чешће од силазних него су ти акценти у 68% примера на првом слогу, вероватно по узору на матерњи језик. Као што смо већ видели, најзаступљеније су грешке Т6, односно Т7, у зависности од тога о којој групи студената говоримо. Доста је и грешака Т4, што тумачимо као појаву скраћивања ак-

цената. У анализираном корпусу у великом броју појављују се и грешке Т2 у којима је погрешно место акцента.

Т1, тј. грешке у којима се уочава нестандартна дистрибуција прозодема, чешће су код студената 1. групе. Забележени су примери у којима је акценат на последњем слогу или су силазни акценти на унутрашњим слоговима:

1. група: *Амѐрике* (Гм5), *Београ̀д* (Гм6), *верова̀йно* (Гм6), *воза̀ч* (Гм1), *демокра̀тску* (Гм2), *докумѐнти* (Гм5), *едука̀цију* (Гм13), *енѐргије* (Гм8), *Еуро̀вѝзис* (Гм6), *Ивѝца* (Гм7), *међуврѐмену* (Гм2), *међу̀штим* (Гм2), *минис̀тру* (Гм7), *награ̀ђивани* (Гм7), *на̀йме* (Гм2), *најављено* (Гм3), *оку̀шао* (Гм5), *па̀цијѐнти* (Гм7, Гм12), *пѐвача* (Гм8), *пензио̀нери* (Гм10), *пеиѐљасте* (Гм2), *по̀бѐди* (Гм2), *по̀дсѐтимо* (Гм16), *предузѐћа* (Гм10), *продуцѐнѝшима* (Гм7), *револу̀ционарних* (Гм5), *угла̀вном* (Гм16), *уѝркос* (Гм14), *холивудски* (Гм7)...

2. група: *инѝтереса̀нѝни* (Гс15), *марихуа̀на* (Гс15), *међу̀штим* (Гс15), *па̀цијѐнти* (Гс11), *реѝблѝканско̀* (Гс9), *секрѐтар* (Гс15), *суйсѝнѝце* (Гс15), *уну̀трашњих* (Гс11), *фаворѝзовану* (Гс9)...

Не можемо рећи да су ови примери само последица недовољно усвојених правила о дистрибуцији новоштокавских акцената. Неки од примера срећу се и у колоквијалном српском језику. Силазни акценат ван иницијалног слога може се чути у речима: *верова̀йно*, *докумѐнти*, *инѝтереса̀нѝни*, *марихуа̀на*, *међуврѐмену*, *међу̀штим*, *па̀цијѐнти*, *продуцѐнѝшима*, и то у свим областима са новоштокавском акцентуацијом. За речи пореклом из страних језика познато је да често, упркос прозодијској норми у српском језику, имају силазни акценат на неком од унутрашњих слогова. То је последица сличности ексипираторног нагласка (који наведене речи имају у језицима из којих долазе) и силазних акцената у српском. Осим тога, силазни акценти изван првога слога у нестандартној говорној реализацији српског језика често се у новоштокавским идиомима појављују и у генитиву множине многих именица, у неким сложеницама, као и појединачним примерима при експресивној употреби језика. Дакле, грешке у говору испитаника, попут *Амѐрике*, *енѐргије*, *пензио̀нери*, *предузѐћа*, *продуцѐнѝшима*, *секрѐтар*, не можемо приписати само утицају матерњег језика или недовољно наученим правилима дистрибуције акцената у српском стандардом језику, јер су неке од ових грешака могле настати под утицајем средине у којој живе. Код мањег броја речи налазимо редукцију неакцентованог и акцентованог квантитета, као и измене квалитета акцента.

Примери са силазним акцентима унутар речи најчешћи су у речима страног порекла. Стране речи се прилагођавају нашим у свему, па би било потребно да се прилагођавају и у акценту. Код говорника чији смо говор испитивали забележени су примери у којима се неадаптираност акцената потврђује: *докумѐнти* (Гм5, Гм8), *исѝторија* (Гм2), *продуцѐнѝшима* (Гм7), *па̀цијѐнти* (Гм7, Гс11, Гм12). Од наведених примера, код наших говорника, само се *исѝторија* јавља с пренесеним акцентом, али без постаценатске дужине. У речима: *инѝтереса̀нѝни* (Гс15), *инѝтереса̀нѝни* (Гм13),

У великом броју примера у корпусу забележене су грешке приликом акцентовања антропонима и топонима, али то захтева додатни корпус и посебно истраживање. Код студената којима је српски први језик овом питању треба посветити више пажње, док код студената којима српски није матерњи језик треба бити обазривији и пружити им неопходне информације које имају чешћу практичну примену у језику.

Закључак

Проверавали смо са којим се потешкоћама приликом усвајања прозодијског система српског језика сусрећу студенти којима је мађарски, односно словачки први, а српски други језик. Студенти из обе групе препознају и умеју да изговоре све наше акценте, али праве доста грешака.

Стандардни и словачки и мађарски језик имају везани акценат на првом слогу. То је значајна разлика у односу на наш стандардни језик и, као што смо и претпостављали, ствара бројне потешкоће када је учење српског прозодијског система у питању. Потврда томе је и стална тежња за повлачењем акцента на први слог код наших испитаника.

Закључујемо да је најбоље изговорен текст Гм12 имао 14% грешака, а текст са најлошијом интерпретацијом је Гм1 са 57% погрешних примера. Уочава се да је мало или нимало грешака Т3 у обе групе. Најмање је грешака Т2, другим речима, место акцента испитаници су најбоље успели да савладају. Када говоримо о дугим и кратким акцентима, грешке Т4 чешће се јављају у обе групе. Наиме, и студенти којима је мађарски матерњи језик и студенти којима је словачки матерњи језик чешће користе кратке акценте. Ако погледамо квалитет акцената, уочавамо велику разлику између студената прве и друге групе. Код говорника из прве групе честе су грешке Т6, тј. они знатно чешће изговарају силазне уместо узлазних акцената, а са друге стране, код говорника из друге групе, грешке овог типа веома су ретке. Код њих су заступљеније грешке Т7, односно евидентна је превласт узлазне интонације.

Можемо рећи да испитаници нису у довољној мери овладали правилима дистрибуције акцената у српском језику. Вероватно је тако због јаког утицаја правила о дистрибуцији у матерњем језику. Потврђено је и мишљење да ће студенти 2. групе показати боље резултате јер многе речи у словачком и српском имају углавном исто порекло.

У анализираном корпусу уочавамо да су приликом употребе постацентаских дужина грешке најбројније. Најпре, неакцентоване дужине веома ретко се јављају, а када се јаве, углавном су на погрешном месту. Овај тип грешака углавном се јавља код говорника из 1. групе, што сугерише да је тако због реченичне прозодије или секундарног акцента у мађарском језику.

Уочен је изванредан број примера са два акцената у речима које норма не прописује. То су биле вишесложне речи, сложенице по начину творбе, а по језичком осећају наших говорника две лексеме недовољно срасле.

Новоштокавско преношење акцената на проклитике се прилично ретко јавља, код свих говорника, посебно у вишесложним речима.

Забележен је велики проценат грешака приликом акцентовања страних имена.

Примере које смо навели нисмо дали са циљем да исцрпимо све што чини слабу страну приликом учења акценатског система једног језика, него са тежњом да укажемо на карактеристичне случајеве и да поводом њих покажемо како би се – уз повољније услове, веће залагање и бољу организацију – уклонили недостаци у учењу који се не могу порицати.

Литература

- Andrić 2013: E. Andrić, Kontrastivna semantička analiza reči fej u mađarskom i glava u srpskom jeziku, u: Jasmina Grković Mejdžor (ured.), *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 56/2, Novi Sad, 131–153.
- Belić 1946: A. Belić, *Istorija srpskog jezika*, Beograd.
- Dabić 1986: B. Dabić, Smisao kontrastiranja glasovnih sistema u nastavi slovenskih jezika, u: Vesna Berić (ured.), *Zbornik radova III simpozijum – Kontrastivna jezička istraživanja*, Novi Sad, 101–111.
- Derving, Manro 1997: T. M. Derwing, M. J. Munro, Accent, Intelligibility, and Comprehensibility, *Cambridge University Press* 20, 1–16.
- Dešić 1992: M. Dešić, *Srpski akcentat s lakoćom*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Ivić, Lehiste 2002: P. Ivić, I. Lehiste, *O srpskohrvatskim akcentima*, VII/1, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Ivić i dr. 2004: P. Ivić, I. Klajn, M. Pešikan, B. Brborić, *Srpski jezički priručnik*, Beograd: Beogradska knjiga.
- Jokanović Mihajlov 2006: J. Jokanović Mihajlov, *Akcentat i intonacija govora na radiju i televiziji*, Beograd: Čigoja.
- Kejt 2006: B. Keith, (ed.) *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd Ed. Oxford: Elsevier.
- Makišova, Kovačova 2013: A. Makišová, J. Kováčová, Predlozi od, do i z u slovačkom i njihovi ekvivalenti u srpskom, Novi Sad: *Godišnjak Filozofskog fakulteta* 38/1, 47–59.
- Marić 2006: A. Marić, Kvantitet i akcentat u slovačkom i srpskom jeziku, *Primenjena lingvistika danas* 7, Beograd – Novi Sad, 228–234.
- Molnar Laslo 2013: C. Molnár László, Problemi jezičke kompetencije u revitalizaciji mađarskog jezika u Vojvodini, *Tanulmányok* 1, 88–99.
- Peco 1985: A. Peco, *Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika*, Beograd: Naučna knjiga.
- Peco 1991: A. Peco, *Akcenti i dužine u srpskohrvatskom jeziku*, Beograd: Naučna knjiga.
- Sende 2007: T. Szende, Hungarian, *The Handbook of the International Phonetic Association*, Cambridge University Press, 104–107.

- Subotić i dr. 2012: Lj. Subotić, D. Sredojević, I. Bjelaković, *Fonetika i fonologija: ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika*, Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Škarić 2009: I. Škarić, *Hrvatski izgovor*, Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Tirova 2012: Z. Tirova, Dvojezičnost u životu vojvođanskih Slovaka, *Slavistika* 16, 252–255.
- Terzić 1996: B. Terzić, O konfrontiranju/kontrastiranju srpskog i ukrajinskog jezika, u: Radmila Šević, u: Mihal Tir (ured.), *Zbornik radova V simpozijuma – Kontrastivna jezička istraživanja*, Novi Sad, 101–105.
- Zvekić Dušanović 2006: D. Zvekić Dušanović, *O srpskim ekvivalentima mađarskog kondicionala prošlog*, Beograd: Primenjena lingvistika 7, 284–295.

Nataša A. Spasić

THE LEVEL OF ACQUISITION OF THE SERBIAN PROSODIC SYSTEM IN STUDENTS WHOSE FIRST LANGUAGE IS NOT SERBIAN

Summary

The aim of this paper is to examine the inventory of prosodic system among students with mother language other than Serbian and to describe to which extent and in which way these students adopted the prosodic system of standard Serbian language. In the paper are mentioned typological phonetic and prosodic differences between the Serbian language on the one hand and the Slovak and Hungarian on the other. There are difficulties faced by students who learn Serbian as their second language, but also the opportunities to overcome these difficulties.

Keywords: prosodic system, Serbian language as L2, Slovak language, Hungarian language, news, syllable.

Примљен 10. марта 2015. године
Прихваћен 5. октобра 2016. године